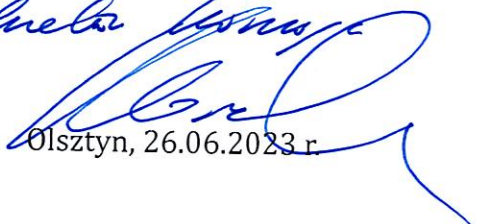

Milanna
- *techa* *Janusz*

Olsztyn, 26.06.2023 r.

Dr hab. Dorota Lis-Staranowicz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Konstytucyjnego i Nauki o Państwie

Przewodniczący
Rady Dyscypliny Nauk Prawne

dr hab. Wojciech Morawski prof. UMK

Recenzja
w postępowaniu habilitacyjnym Pani dr Iwony Wróblewskiej

I. Podstawa prawna

Na mocy uchwały nr 35/RDNP/2023 Rady Dyscypliny Nauk Prawne Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu został powierzony mi obowiązek sporządzenia recenzji w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego Pani dr Iwony Wróblewskiej (dalej: Habilitantka) w dziedzinie nauk społecznych - dyscyplinie nauki prawne.

Niniejsza recenzja sporządzona jest na podstawie art. 221 ust. 8 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 742 dalej: p.s.w.n.). Celem recenzji, zgodnie z treścią art. 221 ust. 8 p.s.w.n., jest ocena czy osiągnięcia naukowe osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 p.s.w.n. W myśl tego przepisu: „Stopień doktora habilitowanego nadaje się osobie, która: 2) posiada w dorobku osiągnięcia naukowe albo artystyczne, stanowiące znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny, w tym co najmniej: a) 1 monografię naukową wydaną przez wydawnictwo, które w roku opublikowania monografii w ostatecznej formie było ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a, lub b) 1 cykl powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które

w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b, lub c) 1 zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne lub artystyczne”.

II. Ocena osiągnięcia naukowego, stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej - nauki prawne

1. Osiągnięcie naukowe

Habilitantka zgłosiła jako osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 p.s.w.n., monografię pt. *„Drittwirkung. Problem oddziaływania praw podstawowych na stosunki między podmiotami prywatnymi w Republice Federalnej Niemiec”*, wyd. Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2022, ISBN: 978-83-67153-16-4, ss. 282. Wobec powyższego zadaniem recenzenta jest ustalić, czy powyższej zgłoszone przez Habilitantkę osiągnięcie stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej - nauki prawne oraz czy zostało wydane przez wydawnictwo ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a p.s.w.n.

Wymiar horyzontalny konstytucyjnych praw i wolności jest, jak się wydaje, faktem, który nie jest kwestionowany przez doktrynę prawa w Polsce. Innym i bardziej kontrowersyjnym zagadnieniem jest problem przenikania norm konstytucyjnych do stosunku prywatnoprawnego i kształtowania jego treści, której nie może wyznaczać jedynie swoboda kontraktowania lub zasada wolności działalności gospodarczej. Monografia dr Iwony Wróblewskiej pt. *„Drittwirkung. Problem oddziaływania praw podstawowych na stosunki między podmiotami prywatnymi w Republice Federalnej Niemiec”* jest dziełem, które z jednej strony traktuje o horyzontalnym wymiarze praw podstawowych, zaś z drugiej strony analizuje „drogi” przenikania norm konstytucyjnych do relacji pomiędzy podmiotami prywatnymi. Koncepcja *Drittwirkung* stanowi punkt zwrotny w teorii praw podstawowych w RFN. A ponadto ma charakter pionierski (pierwsze orzeczenia wydane w latach 50 XX wieku), również wymiar orzeczniczy, a więc oddziałuje na sytuacje prawną jednostki. Ustalenia doktryny są w dużej mierze usystematyzowane. Stanowią przedmiot niekończących się debat w nauce prawa. Nadto

promieniują na inne porządki prawne, będąc również inspiracją dla polskiej nauki prawa. Z tej przyczyny wybór tematu należy uznać za uzasadniony i ważny.

Autorka formułuje kilka hipotez badawczych. Pierwsza dotyczy uzasadnienia normatywnego *Drittwirkung* na gruncie ustawy zasadniczej. Autorka zwraca uwagę na antynomię, bowiem z jednej strony, Ustawa Zasadnicza RFN (dalej: UZ) zawiera obiektywny porządek wartości (prawa podstawowe), zaś z drugiej strony, art. 1 ust. 3 UZ stawia granicę: „Poniższe prawa podstawowe jako prawo bezpośrednio obowiązujące wiążą ustawodawstwo, władzę wykonawczą i wymiar sprawiedliwości” i wyklucza wymiar horyzontalny. Druga teza dotyczy zasadności wyróżnienia pośredniego i bezpośredniego *Drittwirkung*. W praktyce orzeczniczej trudno jest odróżnić granicę pomiędzy tymi dwoma typami stosowania praw podstawowych w ujęciu horyzontalnym. Trzecia hipoteza dotyczy skutków aplikacyjnych praw podstawowych, a w szczególności ważenia kolidujących ze sobą wartości (interesów, praw podstawowych). *Drittwirkung* jest doktryną orzeczniczą, wyrosłą na gruncie rozstrzygnięć FSK. Ma więc wymiar praktyczny, wsparty rozbudowaną doktryną prawa.

Praca składa się z dziewięciu rozdziałów. Rozdział I (*Wprowadzenie do problematyki Drittwirkung*) wyjaśnia pojęcie *Drittwirkung*, pośrednie i bezpośrednie *Drittwirkung*, a także recepcję tej koncepcji w innych systemach prawnych. Nie brakuje polskiego wątku. Autorka zauważa, że w Konstytucji z 1997 r. brakuje klauzuli horyzontalnej, „jednak sposób ujęcia niektórych jej przepisów stwarza możliwość interpretacji uzasadniającej rozszerzenie działania chronionych w niej praw i wolności na stosunki prywatnoprawne. Szczególne znaczenie dla przyjęcia tezy o ich generalnej horyzontalnej skuteczności przypisuje się art. 8 ust. 2 stanowiącemu o bezpośrednim stosowaniu Konstytucji, art. 30 ustanawiającemu zasadę nienaruszalności godności człowieka czy też art. 31 ust. 2 nakładającym na wszystkich obowiązek szanowania wolności i praw innych. Wydaje się, że — podobnie jak w innych krajach - przedstawiciele doktryny prawa zasadniczo aprobują możliwość pośredniego „trzeciego działania” praw człowieka, natomiast jego wersja bezpośrednia bywa uzasadniana w kontekście zakazu dyskryminacji z art. 32 ust. 2 czy też zakazu stosowania kar cielesnych z art. 40 Konstytucji” (ibidem, s. 44 - 45).

Rozdział II (*Bezpośrednie Drittwirkung*) jest opisem narodzin *Drittwirkung* w doktrynie i orzecznictwie sądowym. Autorka analizuje orzeczenie Federalnego Sądu Pracy i FSK. Autorka poszukuje uzasadnienia normatywnego — w ślad za doktryną prawa

niemieckiego — tytułowej instytucji. Ustala, które prawa podstawowe mogą mieć bezpośredni skutek aplikacyjny w stosunkach prywatnych. Jednocześnie przedstawia tę część doktryny prawa, która kwestionuje taki skutek praw podstawowych z względu na treść art. 1 ust. 3 UZ.

Rozdział III (*Pośrednie Drittwirkung*) zwiera analizę wyroku FSK wdanego w sprawie Liith, z którego wynika, że: „[...] prawa podstawowe jako obiektywne po rządce wartości oddziałują poprzez interpretację klauzul generalnych i zwrotów wymagających interpretacji, odgrywających rolę punktów włamywania się (niem. Einbruchstellen) praw podstawowych do sfery prawa prywatnego” (ibidem, s. 83). Ponadto Autorka przedstawia stanowisko doktryny prawa wobec powyższego poglądu oraz analizuje koncepcję obiektywnego porządku wartości, która stanowi fundament *Drittwirkung*.

W rozdziale IV (*Pośrednie Drittwirkung praw podstawowych w orzecznictwie Federalnego Sądu Konstytucyjnego*) przedstawiono etapy rozwoju tytułowej instytucji w orzecznictwie FSK, podejmując próbę periodyzacji i oceny aktywności tego sądu.

Rozdział V (*Zasadność podziału na pośrednie i bezpośrednie Drittwirkung*) zawiera wnioski częściowe. Dotyczy metody przenikania praw podstawowych do stosunku prywatnego, ale także ich skutków. Autorka słusznie zauważa, że podział na pośrednie i bezpośrednie przenikanie nie ma znaczenia, choć wyraźnie podkreśla się jego obecność w orzecznictwie. Tytułem przykładu wskazuje „[...] wyrok w sprawie Bierdosen-Flashmob, w którym podmiot prywatny został zobowiązany do udostępnienia swojej własności innemu podmiotowi w celu realizacji jego prawa do zgromadzenia się, proces ważenia pozostających w konflikcie interesów może ukazać potrzebę zapewnienia ochrony tylko jednemu podmiotowi i doprowadzić do takiej sytuacji, w której realizacja jego praw będzie wymagała nałożenia tak daleko idących zobowiązań konstytucyjnych na drugi podmiot, że de facto zostanie on pozbawiony możliwości korzystania ze swoich praw. W praktyce zostaje on więc zrównany z państwem, które nie jest podmiotem praw podstawowych i bezpośrednio na mocy konstytucji jest zobowiązane do realizacji praw podstawowych jednostek” (ibidem, s. 145).

W rozdziale VI (*Drittwirkung - od wykładni prokonstytucyjnej do wykładni w zgodzie z konstytucją ?*), dotyczącym metody „transpozycji” norm konstytucyjnych do stosunków cywilnoprawnych, Autorka stwierdza, że „[...] wykładnia w zgodzie z konstytucją dotyczy wyłącznie przypadków, w których możliwa jest różna interpretacja danej normy, natomiast odwołanie do *Drittwirkung* następuje,

gdy ustawodawca nie uczynił zadość prawom podstawowym i nie dokonał ich wyważenia w ustawie. Jeśli wypełnił tak ujęty obowiązek, to nie ma podstaw do stosowania *Drittwirkung*, natomiast w dalszym ciągu możliwe jest odwołanie do wykładni w zgodzie z konstytucją. Odmienne są wreszcie założenia leżące u podstaw porównanych kategorii: wykładnia w zgodzie z konstytucją jest techniką interpretacji służącą utrzymaniu danego przepisu w systemie, natomiast *Drittwirkung* ma na celu rozszerzenie oddziaływania praw podstawowych na relacje prywatne. Pierwsza jest co do zasady niekwestionowanym mechanizmem zabezpieczenia hierarchicznej struktury prawa, za drugą stoi określona filozofia praw podstawowych, powiększająca zakres ich podmiotowego wpływu poza klasyczne, wertykalne ujęcie” (ibidem, s. 159).

Rozdział VII (*Krytyczna rekonstrukcja Drittwirkung z perspektywy prawa prywatnego*) zawiera analizę niemieckiej doktryny prawa prywatnego. Autorka przedstawia poglądy krytyczne wobec *Drittwirkung*, oparte na konieczności rozróżnienia i rozdzielenia porządku publicznoprawnego i prywatnoprawnego. Wyjaśnia zjawisko „konstytucjonalizacji” prawa prywatnego, które jest pośrednim skutkiem *Drittwirkung*.

Z punktu widzenia teorii prawa najciekawsze wydają się dwa ostatnie rozdziały. W rozdziale VIII (*Teoretyczne ujęcie Drittwirkung*), Autorka analizuje: a) trzypłaszczyznowy model *Drittwirkung* R. Alexy’ego; b) koncepcję przypisania państwu działań podmiotów prywatnych stworzoną przez J. Schwabego, c) krytykę *Drittwirkung* przedstawioną przez C.W. Canarisa; d) koncepcję M. Borowskiego. Z kolei rozdział IX (*Obowiązki ochronne państwa. Schutzpflichten*) zawiera ciekawe rozważania, które wyjaśniają relację pomiędzy *Drittwirkung* a *Schutzpflichten*. Autorka stwierdza, opierając się na doktrynie niemieckiej, że są one komplementarne. Dostrzega przy tym pewien relatywizm prawniczy, ponieważ ocena tej relacji „w dużej mierze zależy od perspektywy badawczej i kryterium porównawczego”.

W moim przekonaniu recenzowane dzieło jest osiągnięciem naukowym, które stanowi znaczny wkład w rozwój nauki prawa. Powyższą ocenę uzasadniam następującymi argumentami.

Po pierwsze, recenzowana monografia jest opracowaniem, które wypełnią lukę w zakresie szeroko rozumianego horyzontalnego wymiaru konstytucyjnych praw i wolności. O ile z pewną dozą pewności wskazujemy niemiecki rodowód tej instytucji, to skądinąd intuicyjnie wyjaśniamy pojęcie *Drittwirkung*. Monografia Pani Iwony Wróblewskiej jest dziełem, które dostarcza nam odpowiedzi na pytanie o istotę, genezę,

uzasadnienie normatywne i aksjologiczne, znaczenie, rozumienie w doktrynie prawa niemieckiego, a nawet o skuteczność tytułowej instytucji.

Po drugie, Autorka ustaliła elementy konstrukcyjne *Drittwirkung*, ukształtowane w orzecznictwie Konstytucyjnym, do których zalicza: „1) wpływ wartości ucieleśnionych w prawach podstawowych na prawo prywatne odbywa się głównie za pośrednictwem klauzul generalnych i innych zwrotów niedookreślonych 2) wyważanie kolidujących ze sobą praw podstawowych powinno następować w odniesieniu do nich i z uwzględnieniem reguł praktycznej konkordancji; 3) intensywność *Drittwirkung* ma charakter stopniowalny i jest uzależniona od poziomu nierówności między stronami stosunku prawnego, a w szczególności od wystąpienia następujących czynników: nieuchronności sytuacji, szczególnie ważnego ogólnospołecznego znaczenia oferowanych przez jedną ze stron usług lub społecznej siły jednej ze stron; 4) w przypadku wykonywania przez podmiot prywatny funkcji tradycyjnie należących do państwa pośrednie związanie takiego podmiotu prawami podstawowymi może zbliżyć się lub zrównać z państwowym obowiązkiem przestrzegania praw podstawowych; 5) w przypadku stwierdzenia zakłóceń w parytecie umownym naruszających autonomię prywatną jednej ze stron umowy, sąd cywilny ma obowiązek skorygować jej treść w drodze nakierowanej na realizację wartości konstytucyjnych wykładni klauzul cywilnoprawnych; 6) w przypadku „najwyższej intensywności” naruszenia praw podstawowych w kontrolowanym orzeczeniu sądu cywilnego interwencja FSK może przybrać postać zastąpienia ocen sądu jego własnymi; 7) w przypadku braku w danej dziedzinie przepisów, poprzez które mogłaby nastąpić „transmisja” praw podstawowych do relacji prywatnoprawnej, możliwe jest bezpośrednie zastosowanie przepisów konstytucji”.

Po trzecie, Autorka przybliżyła zagadnienie obiektywnego porządku wartości, które leżą u podstaw *Drittwirkung* i jego obecność w orzecznictwie FSK. Jak wynika z przeprowadzonej analizy orzecznictwa FSK (perspektywa 70 lat), dogmatyzacja tytułowej koncepcji, a więc doprecyzowywanie warunków „promieniującego” oddziaływania praw podstawowych, była głównym problemem i zadaniem, przed którym stanął sąd konstytucyjny. Ponadto poszukiwał on innych, mniej kontrowersyjnych metod horyzontalnego stosowania praw podstawowych w stosunkach prywatnoprawnych (np. wykładni w zgodzie z konstytucją).

Po czwarte, Autorka dokonała rewizji poglądu o dwoistej naturze bezpośredniego stosowania praw podstawowych w stosunkach prywatnoprawnych. Podział ten został bardzo mocno zarysowany w orzecznictwie FSK. Habilitantka wykazała, że to rozróżnienie nie ma znaczenia, a granica jest trudna do wyznaczenia z tej przyczyny, że w określonych okolicznościach faktycznych odpowiedzialność podmiotów prywatnych za przestrzeganie praw podstawowych bywa zrównana z odpowiedzialnością podmiotów publicznych. Skoro obie grupy podmiotów są tak samo zobowiązane przestrzegać praw podstawowych, to nie ma prawnej różnicy między pośrednim *Drittwirkung* praw podstawowych skierowanym do podmiotów prywatnych, a bezpośrednim, który dotyczy jedynie organów państwa. Zamiast wyżej wskazanego podziału, Autorka proponuje przyjąć optykę wartościowania, opartą na mechanizmie sprawiedliwego wyważenia kolidujących interesów. W ten sposób prawa podstawowe, które przysługują stronom stosunku prywatnego prawnego, są z jednej strony jak najbardziej skuteczne, zaś z drugiej strony - obciążenie zobowiązaniem jak najmniej dotkliwe.

Po piąte, ustalenia Autorki mają charakter uniwersalny, ponieważ konstytucje XX wieku posiadają rozbudowany katalog praw i wolności. W państwie prawnym, którego organy działają na podstawie prawa i zgodnie z prawem (w tym zgodnie z Konstytucją), zagrożeniem dla obiektywnego systemu wartości, leżącego u podstaw koncepcji praw podstawowych, są podmioty prywatne. Są one zdolne do kształtowania rzeczywistości prawnej w sposób niezgodny z obiektywnym systemem wartości.

Rzetelność recenzenta wymaga wskazania również słabszych stron pracy, które — od razu trzeba wyraźnie zaznaczyć - nie mają wpływu na całościową pozytywną jej ocenę. Otóż zacznę od tego, że analiza tytułowego problemu została ograniczona do orzecznictwa FSK i FSP. Skoro *Drittwirkung* jest doktryną orzeczniczą, to można było spodziewać się, że Autorka wyjdzie poza najwyższe instancje sądowe i przedstawi „promieniujące” działanie praw podstawowych na przykładzie orzecznictwa niższych sądów. Wzmocniłoby to tezę o „niegasnącej” dyskusji nad *Drittwirkung* w Niemczech. Ponadto zakończenie pracy, biorąc pod uwagę bogactwo poruszonej problematyki, jest moim zdaniem - zbyt skromne. Jedynym usprawiedliwieniem mogą być tzw. wnioski częściowe, które stanowią przedmiot rozdziału V, a także uwagi podsumowujące w rozdziale II, IV, VI, VII, VIII. Szkoda, że zabrakło podsumowania w rozdziale IX, który jest bardzo ciekawy poznawczo z perspektywy doktryny prawa w Polsce.

Nie mam żadnych zastrzeżeń do strony formalnej pracy. Praca jest napisana poprawnym i zrozumiałym językiem. Wywód jest logiczny i spójny oraz pozbawiony wątków, które nie mają bezpośredniego związku z tematem.

2. Wydawnictwo

Jak się wydaje, przepis art. 221 ust. 8 p.s.w.n. zobowiązuje recenzenta do oceny, czy monografia została wydana przez tzw. „wydawnictwo, ujęte na liście ministerialnej”. Recenzowana monografia została wydana przez Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „DOM ORGANIZATORA” (dalej: TNOIK). Wydawnictwo TNOIK znajduje się w wykazie wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe (lp. 460, identyfikator: 55800), który został opublikowany w Biuletynie Informacji Publicznej MEiN w formie Komunikatu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2020 r.

3. Wnioski

Osiągnięcie naukowe Pani dr Iwony Wróblewskiej, tj. monografia pt. *„Drittwirkung. Problem oddziaływania praw podstawowych na stosunki między podmiotami prywatnymi w Republice Federalnej Niemiec”*, Toruń 2022, jest dziełem udanym, oryginalnym i wartościowym poznawczo. W moim przekonaniu, **stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej — nauki prawne**. Tym samym Habilitantka spełnia wymaganie, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 p.s.w.n.

III. Ocena aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

Aktywność naukową Habilitantki oceniam bardzo wysoko z następujących powodów.

Po pierwsze, dorobek naukowy Pani dr Iwony Wróblewskiej jest zróżnicowany tematycznie, obejmując rządy prawa, kryzys praworządności, status jednostki w państwie, zasada równości i zakaz dyskryminacji, prawo wyborcze i instytucje demokracji partycypacyjnej. Habilitantka potrafi zidentyfikować istotne dla prawa konstytucyjnego problemy, uczestniczy aktywnie w ich rozwiązywaniu, ma szerokie zainteresowania badawcze, posiada wszechstronny ogląd problematyki konstytucyjnej.

Po drugie, Habilitantka w publikuje nie tylko w kraju, ale także zagranicą. Jej prace zostały wydane przez wydawnictwa z tzw. II poziomu, np. Vandenhoeck & Ruprecht Verlage, Routledge lub przez inne zagraniczne: CEDAM; Osijek, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Law; Annales Universitatis Apulensis. Series Jurisprudentia. Jeśli chodzi o krajowe publikacje, to należy podkreślić, że są one ogłaszane w kierunkowych dla prawa konstytucyjnego czasopismach, np. Przegląd Konstytucyjny, Przegląd Prawa Konstytucyjnego, Przegląd Sejmowy.

Po trzecie, jest autorką monografii pt. *„Zasada państwa prawnego w orzecznictwie TK”*, Toruń 2010, do której licznie odwołuje się doktryna prawa w Polsce. Nie można też pominąć ważnej i ciekawej książki (współautorka) *„Osobliwy sąd: idea sądownictwa konstytucyjnego w kontekstach rządów prawa, demokracji i praw jednostki”*, Toruń 2021.

Po czwarte, dorobek naukowy Habilitantki jest nie tylko istotny jakościowo, ale także rozbudowany ilościowo. Składa się z 2 monografii naukowych, o których wspomniałam wyżej, 20 rozdziałów w monografiach naukowych, 18 artykułów naukowych opublikowanych w prestiżowych krajowych czasopismach, 9 publikacji o charakterze popularno-naukowym. Nie można też pominąć udziału w tworzeniu podręcznika do nauki prawa konstytucyjnego wydanego przez TNOiK.

Po piąte, Habilitantka uczestniczy aktywnie w wydarzeniach naukowych, prezentując referaty na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Do najważniejszych należy zaliczyć wystąpienia na Zjazdach Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego lub Zjazdach Katedr Teorii i Filozofii Prawa. Ponadto Autorka włączyła się w współpracę polsko-włoską, polsko-węgierską, polsko-japońską, której efektem są referaty przedstawiane na kolejnych edycjach Kolokwium: Polsko-Włoskich, Polsko-Węgierskich, Polsko-Japońskich. Do ważnych należy zaliczyć referat przedstawiony na ICONS — 2019 w Chile.

Po szóste, Habilitantka brała udział w innych aktywnościach naukowych, organizując krajowe i międzynarodowe konferencje, współuczestnicząc w wykonaniu grantów naukowych oraz przebywając na stażach zagranicznych, prowadząc panele na krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych.

Powyżej opisana aktywność naukowa, której bezpośrednim efektem jest pokaźna liczba cytowań, rozpoznawalność prac Habilitantki i jej wiedza ekspercka, nie pozostawia wątpliwości, że spełnia ona również wymagania, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt 3 p.s.w.n.

IV. Konkluzje

1. Monografia naukowa Habilitantki pt. *„Drittwirkung. Problem oddziaływania praw podstawowych na stosunki między podmiotami prywatnymi w Republice Federalnej Niemiec”*, Toruń 2022, jest osiągnięciem, który **stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej - nauki prawne.**

2. Habilitantka wykazuje się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

3. Konkludując, Habilitantka spełnia wymagania, o których mowa w art. 219 p.s.w.n.

Dorota Lis-Staranowicz